

บทปริทัศน์หนังสือ: ไมเคิล แซนเดล, *เงินไม่ใช่พระเจ้า: ชีตจำกัดทางศีลธรรมของตลาด*. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิร์ลด์ส (2556) 269 หน้า ISBN 978-616-91597-0-4 สถณี อาชวานันทกุล แปลจาก Michael J. Sandel, *What Money Can't Buy: the moral limits of markets*. (2012)

ศษฎี วรรณมธุฎี *

ชื่อเสียงของไมเคิล แซนเดล ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในความเป็นศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดเท่านั้น หากแต่หนังสือ *Justice: What's the right thing to do* และ *What Money Can't Buy: The moral limits of markets* อันเป็นที่นิยมสำหรับผู้สนใจทั่วไป ได้รับการแปลเป็นหลายภาษา ได้ทำให้แซนเดลกลายเป็นผู้ที่สาธารณชนให้การยอมรับและติดตามผลงานหนังสือ ตลอดทั้งการบรรยายที่ได้รับ ความนิยมสูงสุดในประวัติศาสตร์ของฮาร์วาร์ดอีกด้วย (โปรดดู <http://www.justiceharvard.org/>) ทั้งนี้ แซนเดล ได้ตั้งคำถามและเชิญชวนให้ผู้สนใจทั่วไป เข้ามาสู่บรรยากาศของการถกเถียงประเด็นปรัชญาศีลธรรมกับการมีชีวิต ที่ดีในบริบทสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาในลัทธิทุนนิยมเสรีที่เน้นบูชาตลาด กล่าวอีกนัยหนึ่ง หนังสือ *What Money Can't Buy* เป็นภาคต่อเนื่องจาก *Justice* ที่ทำการขยายความ พร้อมข้อมูลที่เป็นกรณี ต่างๆ ผ่านการอธิบายที่สามารถเข้าใจได้ไม่ยาก สำหรับภาษาไทยได้รับการแปลจาก สถณี อาชวานันทกุล นักวิชาการและนักแปลที่มีความรู้ดีทั้งในเนื้อหาและความเชี่ยวชาญในภาษาที่ผู้อ่านไว้วางใจในฝีมือได้เป็นอย่างดี

ข้อถกเถียงของแซนเดลประการหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ ความกลวงเปล่าทางศีลธรรมของการเมืองร่วมสมัยมี บ่อเกิดหนึ่งคือ ความพยายามที่จะลบล้างแนวคิดเรื่อง "ชีวิตที่ดี" ออกจากวาทกรรมสาธารณะ โดยมักยึนกรานให้ คนละทิ้งความเชื่อส่วนตัวทางศีลธรรมและจิตวิญญาณเวลาเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ ถึงแม้ความล้มเหลวที่จะยอมรับข้อ ถกเถียงว่าด้วยชีวิตที่ดีเข้าสู่วงการเมืองจะมีเจตนาดี แต่มันก็เปิดทางให้ลัทธิตลาดเหนือทุกสิ่งและการใช้เหตุผล แบบตลาดครอบงำความคิดคนต่อไป กล่าวได้ว่า การใช้เหตุผลแบบตลาดยังทำให้ชีวิตสาธารณะของเราสิ้นไร้การ ถกเถียงทางศีลธรรม เสน่ห์ส่วนหนึ่งของตลาดจากการที่มันไม่ตัดสินว่ารสนิยมที่ตอบสนองนั้นดีหรือเลว ตลาดไม่ ถกถามว่าวิถีดีค่าสินค้บางวิถีดีกว่าหรือสูงส่งกว่าวิถีอื่นหรือไม่ ตลาดไม่ดำเนินคดียื่นหรือเตือนใคร ไม่แยกแยะ ระหว่างรสนิยมสูงส่งกับรสนิยมสามัญ คนซื้อกับคนขายต่างตัดสินใจเองว่าจะให้มูลค่าเท่าไรกับสิ่งที่กำลัง เปลี่ยนมือ (หน้า 25 - 26)

แซนเดลได้อธิบายข้อถกเถียงข้างต้นอย่างกระจ่าง ไว้ในบทที่ชื่อ "ตลาดเป็ดขัดศีลธรรมอย่างไร" กับ คำถามชวนขบคิดถึงสิ่งที่เงินซื้อได้ และสิ่งที่เงินซื้อไม่ได้ ถึงแม้เงินจะเป็นหน่วยในการแลกเปลี่ยนที่เป็นสากลและมีความสัมพันธ์ในตัวของมันเอง แต่ก็มีสิ่งที่เงินซื้อไม่ได้กับสิ่งที่เงินซื้อได้ หากจะเป็นเรื่องที่ควรหรือไม่ก็อีกประเด็น หนึ่ง เมื่อเงินเป็นสิ่งที่ทำให้สิ่งของนั้นมีคุณค่าไม่ใช่ว่าในตัวของมันเอง แต่เป็นคุณค่าจากการที่เงินเข้าไปให้มูลค่า อย่างไรก็ดี เงินที่สามารถซื้อสรรพสิ่งได้ ก็เชื่อว่าสามารถซื้อคุณค่าที่แท้จริงของสรรพสิ่งได้ แซนเดลยกตัวอย่าง สิ่งที่เงินซื้อไม่ได้ อย่างเช่น การซื้อเพื่อนให้มาเป็นเพื่อนและการซื้อรางวัลต่างๆ เป็นการซื้อตัวเพื่อนและตัวรางวัล

* ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนา และอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา นครสวรรค์

แต่ไม่ได้ความเป็นเพื่อนและได้รับรางวัลจากความสามารถที่ได้รับการยอมรับจนได้รับรางวัล กับสิ่งที่เงินซื้อได้ แต่เถียงกันได้ว่าควรหรือไม่ควร อย่างเช่นโตหรือการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะและเด็กที่ซื้อมาเพื่อรับเลี้ยงเป็นลูก ซึ่งเป็นความต้องการที่ผู้ซื้อยังคงใช้โตและเด็กก็ยังคงสภาพการทำงานในความเป็นตัวของมันเองอยู่ได้

แซนเดลได้เสนอข้อคัดค้านตลาดสองประการที่สัมพันธ์กันต่อวิวาทะที่ว่าด้วยเงินควรซื้ออะไรได้และอะไรไม่ได้ ด้วยข้อโต้แย้งแต่ละข้อที่อ้างอุดมคติทางศีลธรรมที่แตกต่างกัน ก) ข้อโต้แย้งเรื่องความเป็นธรรมมาถึงความเหลื่อมล้ำซึ่งสะท้อนจากการตัดสินใจของตลาด อ้างอุดมคติเรื่องการยินยอม เป็นการยินยอมภายใต้สถานการณ์เบื้องต้นที่เป็นธรรม กับ ข) ข้อโต้แย้งเรื่องคอร์รัปชันถามถึงทัศนคติและปทัสสถานซึ่งความสัมพันธ์ทางตลาดอาจก่อให้เกิดความเสียหาย เป็นอุดมคติทางศีลธรรมที่เรียกร้องให้เห็นความสำคัญทางศีลธรรมของสิ่งที่เพิ่มเติมขึ้น สิ่งที่มีการตีค่าและการแลกเปลี่ยนของตลาดกำลังทำให้เสื่อมลงและลดทอนปทัสสถาน ซึ่งแซนเดลได้อธิบาย ดังนี้

"ข้อโต้แย้งเรื่องความเป็นธรรมกับข้อโต้แย้งเรื่องคอร์รัปชันแตกต่างกันตรงนัยยะที่มันมีต่อตลาด ข้อโต้แย้งเรื่องความเป็นธรรมไม่คัดค้านการนำสินค้าบางอย่างไปขายด้วยเหตุผลว่ามันมีค่าหรือศักดิ์สิทธิ์หรือประเมินค่ามิได้ แต่คัดค้านบนภูมิหลังความเหลื่อมล้ำซึ่งรุนแรงถึงขนาดสร้างเงื่อนไขการต่อรองที่ไม่เป็นธรรม ... ในทางตรงกันข้าม ข้อโต้แย้งเรื่องคอร์รัปชันเน้นไปที่ลักษณะของตัวสินค้าและปทัสสถานที่ควรกำกับมัน ข้อโต้แย้งนี้ขจัดไม่ได้ด้วยการกำหนดเงื่อนไขของการต่อรองที่เป็นธรรม กระทั่งในสังคมที่ไร้ซึ่งความแตกต่างอันยุติธรรมของอำนาจและความมั่งคั่ง ก็จะมีหลายสิ่งที่เงินไม่ควรซื้อได้ เพราะมันได้โอบอุ้มคุณค่าบางอย่างเอาไว้" (หน้า 127 - 128)

ตัวอย่างของการพึ่งพาความตายในการสร้างรายได้ของนักลงทุนในประกันโกลด์ตาย (หน้า 149 - 160) และผู้ที่เสียชีวิตด้วยความตายของคนอื่นอย่าง เจ้าหน้าที่ชั้นสุตรศพ สัปเหร่อ และคนชุดหลุมฝังศพ แซนเดลได้ยกตัวอย่างจาก เดอะนิวยอร์กไทมส์ เขียนถึง ไมก์ โทมัส ชาวเมืองดีทรอยต์วัยสามสิบสี่ปี ผู้ทำงานเป็น “นักเก็บศพ” ของสถานเก็บศพประจำเขต งานของเขาคือไปเก็บศพผู้ตายมาส่งสถานเก็บศพ ได้เงินค่าหัวจากการเก็บศพละ 14 เหรียญ ในเมื่อเมืองดีทรอยต์มีอัตราการฆาตกรรมสูงมาก โทมัสจึงมีรายได้ 14,000 เหรียญต่อปี แต่พอความรุนแรงลดลง หมายถึงมีคนตายน้อยลง จำนวนศพต่อรายได้ของเขาก็ลดลงด้วย ดังนั้น การจ่ายค่าตอบแทนนักเก็บศพในรูปแบบค่าธรรมเนียมต่อศพอาจมีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ แต่มันก็มีต้นทุนทางศีลธรรม การปล่อยให้คนงานมีเดิมนทางทางการเงินในความตายของเพื่อนมนุษย์ น่าจะบั่นทอนให้สำนึกทางศีลธรรมของเขาและเราเสื่อมลงกว่าเดิมน (หน้า 159 - 160) จะเห็นได้ว่า การลดทอนความเป็นมนุษย์มาสู่จำนวนศพหรือเป็นค่าหัว ทำให้เราเข้าใจถึง ค่าตอบแทนที่เป็นลักษณะ “ค่าหัว” ที่เป็นรายได้ต่อภาคธุรกิจ อาทิ นักล่าค่าหัวจากการหาคนเข้าบริษัททำงาน หรือการที่แพทย์ได้ค่าตอบแทนจากการตรวจเป็นรายหัว หรือทหารรับจ้างได้ค่าตอบแทนจากการสังหารฝ่ายตรงข้าม [ไม่ต่างไปจากตำรวจได้ค่าหัวจากการจับผู้ร้าย] ฯลฯ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงศีลธรรมกับรายได้ที่เพิ่มขึ้นด้วยข้ออ้างเพื่อการอยู่รอดได้หรือไม่ หรือเป็นสิ่งที่เราคุ่นเคยและซาชินกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมของเราไปแล้ว

ตัวอย่างเรื่อง “ขายเลือด” (หน้า 137 - 140) แซนเดลได้ให้ข้อคิดผ่านงานวิจัยเรื่องการบริจาคเลือดของ ริชาร์ด ทิตมัสส์ นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ ที่ทำการเปรียบเทียบระบบการรับบริจาคเลือดในสหราชอาณาจักรกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งเลือดทั้งหมดที่ได้มาจากการบริจาคจากผู้อาสาสมัคร ไม่มีการซื้อขาย กับระบบที่บางส่วนมาจาก

การบริจาคและบางส่วนมาจากธนาคารเลือดเชิงพาณิชย์ซื้อมาจากคนที่ยินดีขายเลือดแลกเงิน ซึ่งปรกติเป็นคนจน ทิตมัส์ส์บอกว่า ถึงแม้คนจะชอบอ้างถึงประสิทธิภาพของตลาด แต่ระบบอเมริกันกลับนำไปสู่ภาวะขาดแคลนเลือด เร็วรั้ง เลือดสูญเปล่า ต้นทุนแพงกว่า และมีความเสี่ยงสูงที่เลือดจะติดเชื้อ ในขณะที่เดียวกัน ข้อเสนอทางศีลธรรมในการคัดค้านการแปลงเลือดเป็นสินค้า เมื่อตลาดเลือดควยโอกาสเอาเปรียบคนจน ธนาคารเลือดแสวงกำไรจากนักโทษประหารที่อยากได้เงิน การแปลงเลือดเป็นสินค้าส่งผลให้ได้เลือดมาจากคนจน คนไร้ฝีมือ คนว่างงาน คนผิวดำ และผู้มีรายได้น้อยกลุ่มอื่นๆ มากกว่าเดิม จึงเป็นการกระจายเลือดจากคนจนไปยังคนรวย การแปลงเลือดเป็นสินค้าเป็นการบั่นทอนจิตวิญญาณของการเห็นแก่ผู้อื่นและบ่อนทำลาย “ความสัมพันธ์เชิงการให้” อันเป็นคุณลักษณะที่เข้มแข็งของชีวิตสังคม ท้ายที่สุด การแปลงเลือดและความสัมพันธ์กับผู้บริจาคเป็นสินค้าได้ไปกดทับการแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจและบอนเฮาะสำนึกในชุมชน

เป็นไปได้หรือไม่ ที่ชัยชนะของตลาดทำให้ตลาดอยู่เหนือทุกสิ่งและเงินสามารถซื้อสรรพสิ่งได้ อีกทั้งตลาดคือกุญแจไปสู่ความรุ่งโรจน์ในการบรรลุประโยชน์สาธารณะ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ตลาดและวิถีคิดของมันได้เข้ามากำกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบัน ครอบคลุมในมิติต่างๆ จนทุกอย่างกลายเป็นลักษณะเชิงพาณิชย์ ที่สามารถใช้เงินเป็นมาตรวัดเทียบเคียง และสามารถนำมาซื้อขายได้อย่างเป็นเรื่องธรรมดา อาทิ การจ้างเด็กอ่านหนังสือ การจ้างทหารรับจ้างให้ออกรบ บริการอุ้มบุญของมารดาในประเทศกำลังพัฒนา การยื่นต่อคิวแทน การซื้อสิทธิในการเข้าเรียนมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง ฯลฯ แซนเดลได้ใช้ประเด็นตลาดกับศีลธรรมอธิบายให้เห็นแต่ละแง่มุมอย่างคุ่มขนาน ด้วยการตั้งคำถามย้อนกลับไปถึงความต้องการของเราที่ให้ความสำคัญกับตลาดจนลืมความต้องการที่แท้จริงไป

